

УДК 327 (540)

Сивуха Т.В.

Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна

ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИМІР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ІНДІЇ

Досліджуються особливості формування та реалізації зовнішньої політики Індії в контексті цивілізаційної самоідентифікації індійських еліт. Проаналізований комплекс зовнішньополітичних дій Індії щодо просування власних національних інтересів через механізми політичної, економічної, культурної інтеграції та кооперації в південноазійському регіоні. Показано вплив цивілізаційних (культурних) цінностей на формування зовнішньополітичної стратегії Індії.

Ключові слова: зовнішня політика Індії, цивілізаційна самоідентифікація, індійські еліти, національні інтереси, південноазійський регіон.

Сивуха Т.В.

ЦИВИЛИЗАЦИОННОЕ ИЗМЕРЕНИЕ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ ИНДИИ

Исследуются особенности формирования и реализации внешней политики Индии в контексте цивилизационной самоидентификации индийских элит. Проанализирован комплекс внешнеполитических действий Индии по отношению к продвижению собственных национальных интересов через механизмы политической, экономической, культурной интеграции и кооперации в южно-азиатском регионе. Показано влияние цивилизационных (культурных) ценностей на формирование внешнеполитической стратегии Индии.

Ключевые слова: внешняя политика Индии, цивилизационная самоидентификация, индийские элиты, национальные интересы, южно-азиатский регион.

Syvukha T.

INDIA'S FOREIGN POLICY: THE CIVILIZATIONAL DIMENSION

It is investigated the peculiarities of formation and implementation of India's foreign policy in the context of civilizational identification of India's elites. The article analyzes the package of India's foreign policy measures on boosting the national interests by the means of political, economical and cultural integration and cooperation in South East Asia. The influence of civilizational (cultural) values on formation of India's foreign policy strategy was shown.

Key words: foreign policy of India, civilizational identity, the Indian elite, national interests, the South Asian region.

Сучасний світовий політичний процес чітко демонструє, що баланс рівня могутності між різними державами має сталу тенденцію до поступових змін. Економічний і політичний розріз системи міжнародних відносин констатує, що на географічній мапі світу формуються нові стратегічні центри прийняття загально важливих рішень глобального значення. Такий підхід не є новим у спектрі дослідження міжнародних відносин. Існує безліч наукових досліджень, що акцентують свою увагу саме на такі якісні зміни у світовій політичній динаміці, але в аналітичній основі таких досліджень в загальній більшості домінують економічні та соціальні детермінанти розвитку політичної динаміки, в той час, коли культурні чинники набувають статусу другорядних.

Актуальність цієї проблематики полягає в тому, що цивілізаційний аспект самовизначення всіх сучасних держав має велике значення в контексті вибудовування міждержавних відносин, конструюванні нових економічних систем і формуванні довгострокових стратегій розвитку окремих країн і навіть людства в цілому. Тлумачення цивілізації як певного спільного культурного простору та набору певних матеріально-технічних і духовних досягнень народу мають конструктивістську природу, але при цьому формує цілком реальний порядок денний світової політики. Насамперед це стосується виміру зовнішньої політики кожної держави. В основі зовнішньої політики закладені фундаментальні категорії просування цивілізаційної (культурної) ідентичності як одного з елементів боротьби за визнання своїх національних інтересів, більш пріоритетними по відношенню до

національних інтересів інших міжнародних гравців.

Найбільш показовим прикладом реалізації стратегії просування своїх національних інтересів є формування зовнішньої політики Індії. З точки зору цивілізаційної самоідентифікації, Індія являє собою нерозривне поєднання культурного ідеалізму та економічного прагматизму, що приносить свої політичні дивіденди правлячим індійськими елітам. Дослідження того, яким чином цивілізаційна ідентифікація впливає на формування та реалізацію зовнішньополітичної стратегії Індії є *метою* цієї статті.

Концептуальна розробка репрезентованої проблематики висвітлюється в низці закордонних і вітчизняних публікацій, але найбільший інтерес викликають роботи Т. Ратна, Л. Мітріхона, Р. Мохана, а також дослідження українських науковців П. Ігнат'єва, О. Борділовської та О. Коломійця.

Індія – це держава, що впевнено заявляє свої претензії на лідерські позиції в південноазіатському регіоні та на міжнародній арені в цілому. Ця країна вже не перше десятиріччя претендує на місце постійного члена Ради Безпеки ООН, бере активну політичну участь у БРІКС, веде активну зовнішньополітичну діяльність у Південній Азії, а також в останні роки демонструє свої інтереси в Південно-Східній Азії та Океанії. У той же час Індія й досі уособлює державу, що не має чіткої позитивної економічної динаміки розвитку, не має сталої внутрішньої соціально-політичної стабільності та за своїм загальним розвитком належить до категорії країн, що розвиваються. Сукупність цієї низки чинників не дає чіткого розуміння того, чому така держава має прагнення до лідерства на міжнародній арені.

Структурно Індія розвивається досить нерівномірно, але основний потенціал її системного розвитку криється в інших соціокультурних категоріях, що становлять ідеологічну матрицю для формування її політичних амбіцій.

По-перше, Індія є другою державою у світі за чисельністю населення після Китаю. Станом на 1 травня 2015 року загальна кількість населення Індії вимірюється приблизно в 1 270 900 000 людей, що становить 17,5% від усього населення Землі [1]. Такий кількісний показник є досить сильним стимулом для пошуку індійськими політичними елітами особливої позиції Індії у справах загальнопланетарного значення.

По-друге, Індія вважається батьківщиною та носієм однієї з найстаріших цивілізацій у світі, якій налічується приблизно понад 3 000 років. Індіра Ганді у своїх зверненнях стверджувала: „Індія являє собою цілий світ, занадто великий і різноманітний, щоб його можна було описати ... не один народ у світі не накопичив стільки багатого досвіду й не має таку стародавню цивілізацію” [2, с. 4]. Така позиція й досі домінує серед еліт Індії. Тому самоідентифікація цих представників найстарішої культурної спадщини у світі спонукає до пошуку місця Індії серед авангарду провідних держав.

По-третє, на думку експертів, Індія може вважатися найбільшою функціонуючою демократією у світі, що теоретично може давати їй морально-політичне право посідати центральне місце у процесі прийняття рішень глобального значення серед країн з високим рівнем політичного розвитку [3].

Демографічний, культурний і загальнополітичний фактори формують реальну практичну платформу для формування цивілізаційного виміру індійськими елітами державних лідерських стратегій на міжнародній політичній арені. Пошук об'єктивних критеріїв становлення Індії як лідера в системі міжнародних відносин покладено на політичні еліти країни, які й формують багатовекторний спектр національних інтересів країни [див.: 4, с. 5-9]. Однак при цьому для формування ефективних стратегій реалізації цих національних інтересів індійські еліти у своїх рішеннях спираються на комплекс базових цінностей, що і обумовлюють зовнішньополітичну діяльність Індії, а також створюють певну цивілізаційну альтернативу розвитку для інших країн, що розвиваються.

Експерти, характеризуючи сучасний стан зовнішньополітичної діяльності Республіки Індія, виділили ідеологічно-ціннісну платформу, якою керуються політичні лідери країни у своїх діях на арені міжнародних відносин. Наприклад, О. Борділовська виділила два основних ціннісних фактори: погляд на світ як на єдине ціле (або „васудгейв кутум бакам”), тобто принцип сприйняття світу як єдиної родини, та пріоритет мирних шляхів розв'язання проблем і принципи мирного співіснування (або „панча шіла”). Також до цих факторів часто додається теорія ненасилля, що була ефективно запроваджена і реалізована Магатма Ганді за часів індійської національно-визвольної боротьби в першій

половині ХХ сторіччя, а тепер використовується в певних аспектах попередження конфліктних ситуацій зовнішньополітичної діяльності Індії [5].

Дійсно, Індія зробила серйозний крок до переходу від чисельних конфліктогенних ситуацій зовнішньої політики в минулому сторіччі до інтенсивної економічної кооперації та культурної інтеграції в південно-азіатському регіоні сьогодення. В цьому і є основна стратегічна характеристика сучасної зовнішньополітичної діяльності Індії в регіоні, а саме – створення єдиного культурного простору, заснованому на спільній історії (особливо в рамках епохи Імперії Великих Моголів та часів британського колоніалізму), спільній кординації дій у межах єдиного географічно-природного простору (в аспекті проблем розподілення водних ресурсів та спільних дій під час природних катаклізмів), загальній спільності релігійно-культурних традицій (в контексті поєднання координат індуїзму, ісламу, буддизму) тощо.

Заснування Південноазіатської асоціації регіонального співробітництва (ПААРС) в 1980 р. та її практичне втілення у 1985 р., куди увійшли Індія, Пакистан, Бангладеш, Непал, Бутан, Шрі-Ланка та Мальдіви, дало для цього новий стратегічний коопераційний поштовх, але все одно головна сфера кооперації у цій структурі – економіка, лише з плином часу ця регіональна організація, можливо, й зможе виконувати інтеграційну функцію в сфері політики та культури [4, с. 369].

Тому, за останній рік прем'єр-міністр Індії Нарендра Моді ввів декілька політичних інновацій по відношенню до нової стратегії розвитку сфери зовнішньої політики держави. Головним його закликом до Міністерства закордонних справ Індії стало зосередження більших зусиль на розвитку торговельних домовленостей (переважно в Азії), а не на інших геополітичних ініціативах. На його думку, посилення відносин з найближчими сусідами допоможе встановити в Південній Азії „мир і спокій”. Для більш ефективної реалізації цієї ініціативи він розширив механізми парадипломатії, що дозволяє федеральним штатам Індії встановлювати окремі, більш тісні, економічні, політичні та культурні зв'язки з регіональними і субнаціональними органами влади інших держав [6].

Додатковим міжнародним проектом, що наразі розробляється Міністерством культури Індії, є проект „Mausam”,

спрямований на створення єдиного культурного простору між країнами Індійського океану, котрий неофіційно вважається „морським подвір'ям Індії”. У рамках цього проекту використовуються головні принципи цивілізаційного об'єднання країн цього регіону під проводом Індії через механізми політичної та культурної інтеграції та кооперації задля максимально ефективного регулювання міждержавних відносин у регіоні [7]. Хоча, з точки зору концептуальних визначень геополітики, цей проект може розглядатися як відповідь на інтенсивне проникнення Китаю та його національних інтересів у регіон.

Також варто зауважити щодо важливості концепції політики „Look East”, котра була запроваджена індійським урядом в дію в середині 90-х років минулого сторіччя. Головне її завдання – посилення економічної інтеграції з країнами-членами АСЕАН, тобто зі Східною та Південно-Східною Азією [3]. Однак більш детальний аналіз цієї політики показує, що ця програма спрямована на поширення впливу Індії „на Схід”, тобто через найтісніші економічні зв'язки утворити новий світовий центр прийняття міжнародних рішень не тільки в регіоні, але й у світі.

Таким чином, ми можемо впевнено констатувати, що Індія у своїй зовнішньополітичній діяльності формує власний цивілізаційний вимір сприйняття глобальної політичної арени. Головна суть бачення індійськими елітами світової політики полягає в поліцентричності, тобто бачення міжнародної арени як сукупності ряду регіональних утворень і центрів прийняття економічних, політичних або культурних рішень на міждержавному рівні. Аналіз зазначеного комплексу дій дозволяє зробити висновок, що головним національним інтересом еліт Індії на сучасному етапі є поширення впливу та значення моделі власного культурного й політичного розвитку через механізми економічної інтеграції в південноазіатському регіоні. Наявність поруч Китаю як головного стратегічного конкурента в Азії та більш економічно потужної держави не дає можливості Індії розширити сферу впливу своїх національних інтересів далі, аніж на Південну та Південно-Східну Азію.

На саміті БРІКС в Бразилії 2014 р., Н. Моді заявив, що головною метою для всіх країн БРІКС повинно стати просування інтересів усіх країн, що розвиваються та світу в цілому, де Індія повинна відіграти ключову роль в такого роду об'єднанні [8].

Варто відмітити, що вже одного разу Індія відігравала значну роль в іншому глобальному об'єднанні – Русі неприєднання, котрий мав зайняти нейтральну політичну позицію в біполярному світі „боротьби капіталізму та комунізму” [4]. При цьому тоді та зараз головними цивілізаційними цінностями, що можуть формувати альтернативну внутрішню і зовнішню модель розвитку держави, Індія пропонує інтернаціоналізм, теорію ненасилля, інтеграційну єдність через політичну, соціальну та культурну багатоманітність, незалежність судження у виборі вектору розвитку зовнішніх зв'язків тощо. Головним інструментом просування цих цінностей є активна участь індійських делегацій в роботі регіональних об'єднань та різних міжнародних форумах [3]. В цьому на сьогодні і є сильні сторони на заявку Індії, як потенційно потужного гравця на „великій шахівниці” та у світовому політичному процесі загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. The Official Website Indiastat. Revealing India Statistically [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.indiastat.com/popclockflash.aspx>
2. Митрихон Л. В. Индия: вступаая в XXI / Л. В. Митрихон. – М. : Политиздат, 1987. – 477 с.
3. Мохан Р. Новая внешняя политика Индии [Електронний ресурс] / Р. Мохан. – Режим доступу: <http://www.geopolitika.ru/article/novaya-vneshnyaya-politika-indii#.VUP-nPntmkp>
4. Ігнат'єв П. М. Індія на шляху до лідерства в Південній Азії / П. М. Ігнат'єв. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2006. – 504 с.
5. Борділовська О. Індія в сучасному геостратегічному балансі сил [Електронний ресурс] / О. Борділовська. – Режим доступу: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/view/1957/1719>
6. Ratna T. Paradiplomacy: A New Way for Indian Foreign Policy? [Електронний ресурс] / Т. Ratna // The Diplomat. – Режим доступу: <http://thediplomat.com/2013/11/paradiplomacy-a-new-way-for-indian-foreign-policy/>
7. The Official Website Ministry of Culture Government of India [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.indiaculture.nic.in/project-mausam>
8. BRICS summit to be Modi's first multilateral meet [Електронний ресурс] // Business Standard. – Режим доступу: http://www.business-standard.com/article/economy-policy/brics-summit-to-be-modi-s-first-multilateral-meet-114070700041_1.html